

2. Дорошенко К. Світові інтелектуали про наслідки пандемії коронавірусу для людства. ПАТ «НСТУ», 19.03.2020 р. URL: <https://suspilne.media/20654-svitovi-intelektuali-pro-naslidki-pandemii-koronavirusudla-ludstva/>

3. Пилипенко М. М., Шлапак І. П. Пневмонія в практиці лікаря анестезіолога. В кн.: Анестезіологія та інтенсивна терапія: підручник. Т. 2 / під ред. проф. І. П. Шлапака. Київ: Ника-Принт, 2015. 500 с.

4. Шлапак І. П., Голубовська О. А., Галушко О. А. Інфузійна терапія інфекційних хвороб: посібник-довідник практикуючого лікаря. Київ, 2015. 288 с.

5. Штогрін І. Пандемія коронавірусу: уроки для людства та України. Радіо Свобода. 21.03.2020 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pandemiyakoronaviruskarantyn-vysnovky/30500165.html>

СЕКЦІЯ 7

АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дубяга Андрій

Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОМПЛЕКСИ ОЗБРОЄННЯ З ПОХОВАНЬ ДНІПРО-ДОНСЬКОЇ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті представлено частотні показники поховань Дніпро-Донської катакомбної культури з реманентом, що репрезентується як зброя, та проаналізовано комплекси зброї. Аналіз вказує на відсутність чіткої диференціації за видом озброєння в катакомбному суспільстві.

Ключові слова: бронзова доба, катакомбна культура, поховання, військова справа, зброя.

Abstract: the article presents the frequency of burials of the Dnieper-Don catacomb culture with stock, which is represented as a weapon, and analyzes the weapon complexes. The analysis shows the lack of clear differentiation by type of armament in the catacomb society.

Keywords: Bronze Age, catacomb culture, burial, military affairs, weapons.

Військова справа та комплекс озброєння катакомбної культурної спільноти реконструюється в переважній більшості на основі поховальних пам'яток, бо поселень досліджено мало, та і знахідки на них не можна вважати виразними. Водночас поховання є доволі специфічним джерелом, адже не тільки віддзеркалює соціальний статус та прижиттєву професійну спеціалізацію, а й має доволі потужне нашарування релігійних уявлень і світогляду [2, с. 192]. Саме тому будь-які реконструкції, що ґрунтуються на подібній базі, мають бути максимально зваженими та підкріпленими значним масивом поховань. Із зазначеного випливає,

що для реконструкції військової справи особливої актуальності набуває систематизація комплексів зброї в усіх можливих варіантах.

У зазначеному історико-географічному ареалі на основі виборки, що становить 1 206 поховань, зброя зустрічається у 94 похованнях. Це складає 7,8 %, проте насиченість поховань зброєю є дуже нерівномірною та варіює від одного зразка до трьох. Сполуки зброї в поховальних комплексах є також доволі варіативними. Для виявлення стійких закономірностей необхідно здійснити аналіз усіх наявних комплексів зброї в похованнях донецького варіанта катакомбної культури.

Поховання з булавами зустрічаються у 24 випадках, що становить майже 2 % поховань виборки. Варто зазначити дві особливості: по-перше, булави ніколи не зустрічаються в кількості більше однієї; по-друге, булави доволі рідко розміщувалися у комплексах з іншими зразками озброєння. Таких комплексів виявлено лише 7, тобто лише кожне четверте поховання, що містить булаву, додатково містило інші зразки озброєння. Найчастіше фіксуються комплекси, де булави було доповнено вістрями стріл (5 випадків). Один комплекс містив булаву, 12 наконечників стріл і 2 наконечники спису. Цей комплекс може вважатися унікальним, бо суттєво відрізняється насиченістю інвентаря, а також має три зразки зброї. У трьох випадках булава була розміщена в комплексі із сокирами.

Сокири зустрічаються у 34 похованнях (2,81 % поховань). У переважній більшості вони представлені кам'яними зразками. Фіксується лише 5 бронзових сокир, до того ж дві з них походять з одного поховання. На відміну від булав, сокири розміщувалися і парами (одне поховання). А в одному випадку, про який було вже згадано, до комплексу із двох бронзових сокир у ніші шахти було додано одну кам'яну сокиру, що робить це поховання непересічним. Порівняно з булавами, сокири дещо частіше фіксуються в комплексах (29,41 % випадків): 3 комплекси з булавами, 6 комплексів із вістрями стріл, 3 комплекси з наконечниками спису, в одному випадку сокира була зафіксована із залишками луку. Також відмічається 3 комплекси, що містять 3 зразки зброї: один комплекс містив сокиру, булаву та наконечник стріли і два комплекси – сокиру, спис та наконечники стріл.

Лук є доволі рідкісною знахідкою, яка викликає жваві дискусії, адже матеріал для їхнього виготовлення (деревина) недовговічний (на відміну від металу та каменю, з яких зроблено інші зразки озброєння) та доволі швидко втрачає форму. Отже, в похованнях найчастіше фіксуються знахідки дерев'яного тліну, до того ж у випростаному стані. Ці обставини змушують дослідників бути обережними під час ідентифікації знахідки. Найчастіше такі знахідки описуються на рівні припущення. Виборка містить всього 13 подібних знахідок. У трьох випадках залишки луку фіксуються в комплексі з вістрями стріл, в одному – з двома кам'яними сокирами. Це є найнижчим показником серед усіх зразків зброї, проте через об'єктивні причини, на яких було акцентовано увагу вище, можна припускати, що значна частка луків не збереглася до наших днів, тому доводиться оперувати неповними даними.

Вістря стріл фіксуються у 34 похованнях (2,8 %), що збігається з кількістю поховань з сокирами, проте саме наконечники стріл є наймасовішою знахідкою.

Варіативність кількісного показника в одному похованні коливається від 1 до 36 зразків. Також саме наконечники стріл найчастіше перебувають у комплексі. У 13 випадках комплекси представлено двома зразками зброї, у 4 випадках – трьома зразками, тобто фактично у половині випадків вістря стріл зустрічаються в комплексах. Комплекси озброєння з наконечниками стріл набувають такого вигляду: 5 комплексів з булавами, 6 – із сокирами, 3 – з луками, 7 – зі списами.

У 14 похованнях було виявлено списи (1,16 % поховань). Разом у 6 випадках списи було представлено як єдиний зразок зброї. В інших випадках спис є частиною комплексів: у трьох випадках з трьома зразками зброї, у п'яťох – двома зразками зброї. Комплекси зі списками: 7 комплексів з вістрями стріл, 3 комплекси з сокирами, один комплекс з булавою.

Отже, найпоширенішими зразками озброєння Дніпро-донської катакомбної культури є сагайдак і сокира. Наявність комплексів озброєння серед усіх зразків вказує на відсутність диференціації воїнів на «роди військ» за зброєю, яку було запропоновано дослідниками військової справи раніше [4, с. 136–137]. Сагайдачні набори, які фіксуються у комплексі з усіма іншими видами зброї, у достатньо високій концентрації доводять, що всі воїни мали як зброю дистанційного враження (сагайдаки), так і зброю ближнього бою (сокири, булави). Тож відсутність диференціації вказує на організацію війська на рівні ополчення, а тому вважати, що військова справа була повністю відокремлена від інших професійних сфер, наразі зарано.

Нез'ясованим залишається питання використання списів. Деякі дослідники інтерпретують їх як дротики, тобто безперечно як зброю дистанційного враження. Водночас, якщо інтерпретувати їх як списи, вони могли використовуватися і як зброя ближнього бою (колюча зброя). Також невизначеним є питання використання булав безпосередньо у воєнних діях. Булави в найменшому ступені представлено у комплексах, що наштовхує на їхнє більш семіотичне значення, а саме як інсигнії влади. Цей підхід багаторазово висвітлювався в науковій літературі [1, с. 290–291; 3, с. 64], проте наразі залишається дискусійним.

Джерела та література

1. Братченко С. Н. Левенцовская крепость. Памятник культуры бронзового века. *Матеріали та дослідження з археології Східної України: Збірник наукових праць*. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2006. С. 32–305.
2. Геннеп А. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / пер. с франц. Москва: Восточная литература, 1999. 198 с.
3. Дубяга А. П. Поховання катакомбної спільноти з булавами: збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 14–15 травня 2015 р. Житомир–Вінниця, 2015. С. 63–64.
4. Клочко В. І., Пустовалов С. Ж. До реконструкції озброєння та військової справи катакомбного суспільства північного Причорномор'я. *Праці центру пам'яткознавства*. Київ, 1992. Вип. 1. С. 118–141.